

# "Siitä tuli ihan hirvee paperisota" – Kansalaispätevyys nuorten aikuisten institutionaalisissa kohtaamisissa

Jenni Kallio



## Abstrakti

Itsenäistymässä olevien nuorten aikuisten asemaa yhteiskunnassa määrittävät erityisesti koulutukseen ja työelämäsiirtymiin liittyvät instituutiot. Lisäksi itsenäistyminen nivoutuu yhteiskunnan tukijärjestelmiin, terveys- ja sosiaalipalveluihin sekä osallistumiseen kansalaisena. Artikkelissa tarkastelen itsenäistymiseen tukea hakeneiden nuorten aikuisten kokemuksia heidän mahdollisuuksista toimia yhteiskunnan institutionaalisessa järjestelmässä, joita lähestyn kansalaispätevyyden käsitteen avulla. Laajennan kansalaispätevyyden tulkintaa poliittisen osallistumisen kokemuksista kansalaisuuden arkisiin ilmenemismuotoihin ja merkityksiin nuorten aikuisten elämässä. Aineisto koostuu 18–24-vuotiaiden nuorten aikuisten haastatteluista (N=17), joissa he pohtivat elämänsä kulkuaan. Artikkelini osoittaa, että nuorten aikuisten elämässä kansalaispätevyys on ymmärrettävä laajasti yhteiskunnassa toimimisen mahdollisuuksina. Kansalaispätevyys on kyvykkyyttä vaikuttaa omaan elämään ja tunne kuulumisesta yhteiskuntaan. Se on myös itsenäisen elämän taito, joka vaatii harjoittelemista ja tukea. Institutionaalinen järjestelmä ei aina tunnista tukea hakevien nuorten aikuisten pyrkimyksiä, mikä heikentää heidän kansalaispätevyyden kokemustaan ja institutionaalista järjestelmää kohtaan tuntemaansa luottamusta.

ASIASANAT: elämänsä kulkua, instituutiot, itsenäistyminen, kansalaispätevyys, kansalaisuus, nuoret aikuiset

## Johdanto

No, byrokraatia on ongelma, kauheet paperityöt ja sellaset, niin se tuottaa paljon turhaa ärsytystä. Mulla on nyt jo syksystä asti ollu KELAN kanssa vähän sotaa siitä, että kun mä käyn siis siellä aikuislukiossa, mutta kun se on aikuislukio, niin mä en saa opinto-tukea siitä. Jotta mä saisin mitään tukea, niin mun pitäis mennä TE-toimistoon työkkäriin ja mun pitäis mennä kokopäivätyönhakijaks, jotta mä voisin

saada työttömyystukia tai työttömyysturvaa. Mutta mä en voi myöskään mennä kokopäivätyönhakijaks, koska mä olen kuitenkin koulussa viis päivää viikossa. Niin siitä tuli ihan hirvee sota, paperisota.

Näin kertoo 21-vuotias aikuislukiossa opiskeleva Nora<sup>1</sup> kohtaamisistaan yhteiskunnan institutio-

1 Tutkimuksessa käytettävät nimet ovat pseudonyymejä.

naalisen järjestelmän kanssa: asioiden selvittelystä, turhauttavalta tuntuvasta byrokratiasta ja hankalasta asemasta kahden viranomaisjärjestelmän välissä. Noran tarina on myös kertomus sitkeydestä, oppimisesta ja nuorten aikuisten välistä solidaarisuudesta. Nämä ominaisuudet ovat esimerkkejä nuorten aikuisten itsenäistymiseen vaikuttavasta kansalaispätevydestä, jota tarkastelen tässä artikkelissa.

Nuorten aikuisten itsenäistymiseen liittyy odotuksia sujuvista siirtymistä koulutuksesta työhön, itsenäiseen asumiseen, sosiaalisten suhteiden luomiseen ja taloudelliseen riippumattomuuteen (Brunila & Lundahl 2020; Furlong 2013). Itsenäistymisen nähdään olevan kyvykkyyttä osallistua yhteiskunnan toimintaan kansalaisena (Hall ym. 1998). Itsenäistymisen kysymykset voivat olla myös merkityksellisiä elämänkulun tapahtumia (Honkatukia ym. 2020; Thomson ym. 2004). Samalla ne ovat institutionaalisia kohtaamisia, joihin liittyy erilaisia viranomaisasiointeja, velvollisuuksia ja selontekoja.

Tässä artikkelissa viittaan instituutioilla yhteiskunnan virallisiin tai byrokraattisiin instituutioihin (Weber 1978 [1921]), joiden tarkoitus on toteuttaa mahdollisimman tehokkaasti niille määriteltyä yhteiskunnallista tehtävää, kuten koululaitos kasvatus-, opetus- ja kontrollitehtävää. Käsitteellä *institutionaalinen järjestelmä* tarkoitan virallisten instituutioiden muodostamaa viranomais- ja palvelujärjestelmää, joka on läsnä nuorten aikuisten itsenäistymisen prosessissa ja josta he hakevat tukea itsenäistymiseen. Itsenäistymisen elämänvaiheessa kytkökset yhteiskunnan institutionaaliseen järjestelmään liittyvät tavallisesti opiskeluun ja työhön, oman asunnon saamiseen ja taloudelliseen toimeentuloon, mutta myös asioimiseen terveydenhuollossa ja sosiaalipalveluissa. Jätän tarkastelun ulkopuolelle virallisepoliittiset instituutiot, kuten vaalit, sekä edustukselliseen osallistumiseen perustuvat ins-

tituutiot, kuten oppilaskunnat (näistä Honkatukia ym. 2020).

Kutsun artikkelissa nuorten aikuisten elämänkulkuun paikantuvia muodollisia asiointeja järjestelmän kanssa *institutionaaliseksi kohtaamiseksi*. Ne edellyttävät nuorilta aikuisilta tietoa omista oikeuksista ja velvollisuuksista, kykyä perustella tuen tarpeita sekä taitoja kuvata omaa elämäntilannetta ja dokumentoida sitä erilaisten asiakirjojen avulla ja kohtaamisissa ammattilaisten kanssa. Institutionaalisisissa kohtaamisissa tulevat esille nuoriin aikuisiin kohdistuvat normatiiviset odotukset ja velvoitteet (myös Helne & Hirvilampi 2021; Kallinen & Häikiö 2020). Järjestelmän tarkoitus on paitsi tukea itsenäisen elämän aloittamista, myös ohjata nuoria aikuisia normatiiviselle kansalaisuuden polulle ja kontrolloida heidän pysymistään sillä (esim. Aaltonen ym. 2015; Brunila & Lundahl 2020).

Suomessa vallitsevan varhaisen itsenäistymisen ja yksin pärjäämisen eetoksen mukaisesti nuorille lankeaa iso vastuu itsenäistymiseen liittyvien siirtymien sujumisesta (esim. Honkatukia ym. 2020; Myllyniemi & Suurpää 2009). Odotuksena on, että itsenäistyvä nuori aikuinen hallitsee myös institutionaalisisessa järjestelmässä toimimisen taidot ja kykenee ymmärtämään järjestelmään liittyviä ehtoja, tekemiensä valintojen seurauksia sekä vastaamaan järjestelmän asettamiin normatiivisiin odotuksiin. Nuorten aikuisten lähtökohdat ja resurssit kuitenkin vaihtelevat yksilöllisistä, rakenteellisista ja sosiaalisista syistä, kuten perhetaustasta riippuen (Barrett & Brunton-Smith 2014). Institutionaalinen järjestelmä ei aina toimi nuorten aikuisten näkökulmasta parhaalla mahdollisella tavalla. Suomalainen palvelujärjestelmä on monin osin pirstaleinen, vaikeaselkoinen ja hajanainen (Gissler ym. 2018; OKM 2019) ja palvelut eivät aina vastaa nuorten tarpeita (Aaltonen ym. 2015). Nuoret eivät koe saavansa ääntänsä kuuluviin omista asioissaan (Peltola & Moisio

2017) tai koe olevansa vakavasti otettavia poliittisia toimijoita (Myllyniemi 2014).

Tutkimukseen osallistuneet nuoret aikuiset ovat hakeneet itsenäistymiseen tukea Suomen Punaisen Ristin Nuorten turvatalolta. Haastateltujen nuorten taustat ovat hyvin vaihtelevia. Heitä yhdistää elämänkulun tiivis kietoutuminen yhteiskunnan institutionaaliseen järjestelmään, moninaiset tuen tarpeet sekä kokemukset palveluista ja kohtaamisista viranomaisten kanssa. Nämä kokemukset vaihtelevat nopean kriisiavun saamisesta pidempiin kannatteleviin tukisuhteisiin, ja hetkittäisestä avun ulkopuolelle jäämisestä laiminlyönnin, ohitetuksi tulemisen ja epäluottamuksen kokemuksiin (Kallio & Honkatukia 2022). Tuen tarpeista huolimatta tutkittavien tarinoista ei voi rakentaa suoraviivaisia syrjäytymisen tai huono-osaisuuden polkuja, sillä heidän elämäntilanteidensa moninaisuus jää kuitenkin helposti huolipuheen ja syrjäytymiskeskustelun varjoon, eikä heitä julkisissa keskusteluissa useinkaan nähdä aktiivisina kansalaisina ja yhteiskunnan jäseninä.

Artikkelin tarkoitus on lisätä ymmärrystä itsenäistymisessä tukea tarvitsevien nuorten aikuisten kokemasta kansalaispätevydestä ja sen merkityksestä heidän arkiseen elämäänsä kansalaisina. Kiinnitän erityistä huomiota nuorten aikuisten mahdollisuuksiin kokea kansalaispätevyyttä. Kansalaispätevydeksi tulkitsen nuorten kyvyt ja mahdollisuudet navigoida kohtaamisissa institutionaalisen järjestelmän kanssa ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon (Bisgaard 2020, 81). Lisäksi tarkastelen nuorten aikuisten kokemuksia institutionaalisen järjestelmän kyvystä tunnistaa heidän tarpeensa. Pohdin myös, millä tavoin kansalaispätevyyden käsitettä voidaan soveltaa nuorten aikuisten yhteiskunnallisen toimijuuden tunnistamiseen ja tukemiseen.

## Poliittisesta pystyvyydestä sosiaalisesti kehittyvään kansalaispätevyyteen

Tarkastelen tässä artikkelissa nuorten aikuisten kokemuksia institutionaalisisista kohtaamisista kansalaispätevyyden käsitteen avulla. Käsitettä on käytetty erityisesti poliittisissa järjestelmissä toimimisen kvantitatiivisissa tarkasteluissa (esim. Bäck ym. 2016; Rapeli & Borg 2016). Se on määritelty esimerkiksi ”tunteeksi siitä, että yksilön toiminnalla on vaikutusta poliittiseen prosessiin, eli kansalaisvelvollisuuksien täyttäminen maksaa vaivan” (Grönlund ym. 2005, 95). Kansalaispätevyys on usein jaettu sisäiseen ja ulkoiseen ulottuvuuteen (esim. Balch 1974). Yksilön käsityksiä henkilökohtaisesta kyvykkyydestään toimia poliittisissa järjestelmissä kutsutaan sisäiseksi kansalaispätevyudeksi (*internal efficacy*; esim. Kestilä-Kekkonen 2015, 56; Niemi ym. 1991, 1407–1408). Ulkoisella kansalaispätevyydellä (*external efficacy*) puolestaan tarkoitetaan yksilön käsityksiä siitä, tunnistavatko poliittiset järjestelmät kansalaisten tarpeita, ja onko kansalaisilla vaikutusvaltaa järjestelmään (esim. Niemi ym. 1991, 1407–1408; Rapeli & Borg 2016, 360). Kansalaispätevyyden käsitteen ansio on, että se tavoittaa sekä yksilöön että institutionaaliseen järjestelmään liittyvät kokemukset, mikä on tärkeää myös pyrittäessä ymmärtämään nuorten aikuisten käsityksiä omasta kansalaispätevydestään.

Kansalaispätevyyden vahva kytkös poliittisiin järjestelmiin tuottaa varsin kapean näkökulman nuorten aikuisten yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Erityisesti viimeaikaisessa kansainvälisessä tutkimuksessa kansalaisten kokemaa kyvykkyyttä asioida yhteiskunnan institutionaalisen järjestelmän kanssa onkin tarkasteltu myös muutoin kuin poliittisen osallistumisen näkökulmasta. Kansalaispätevyyden ideaa lähellä ovat esimerkiksi keskustelut kansalaiskasvatuksesta ja kansalaistaidoista (*civic competence*; esim. Cramer & Toff 2017; LeCompte ym. 2020), kansalaisten

hallinnollisesta lukutaidosta (*administrative literacy*; Döring 2021) tai institutionaalisiin kohtaamisiin liittyvistä pääomista (*administrative capital*; Masood & Nisar 2020). Nämäkin keskustelut pohjaavat kvantitatiiviseen tutkimukseen. Varsin vähän tiedetään siitä, miten kansalaispätevyys subjektiivisena kokemuksena muodostuu. Artikkelin tavoite on lisätä tätä ymmärrystä laadullisen tutkimuksen lähtökohdista käsin.

Usein kansalaispätevyyden kokemuksia selitetään ainakin jossain määrin yksilön pystyvyydellä (*efficacy*) tai minäpystyvyydellä (*self-efficacy*; Bandura 1986), joilla tarkoitetaan yksilön käsitystä ja ymmärrystä siitä, kuinka hyvin hän pystyy hallitsemaan vaihtuvia elämäntilanteitaan. Psykologisten tekijöiden, kuten luottamuksen tai motivaation (Barrett & Brunton-Smith 2014, 15) ohella institutionaalisisissa kohtaamisissa koettua pystyvyyttä lisäävät kognitiiviset valmiudet, eli tieto järjestelmän toimintatavoista ja käytännöistä, sekä taidot, kuten viestintä- ja kommunikointitaidot (esim. Gordon 1975, 198; Masood & Nisar 2020).

Kansalaispätevyys ei kuitenkaan pelkisty vain yksilön taitoihin tai ominaisuuksiin, eivätkä nekään kehity tyhjiössä. Täysivaltaiseksi kansalaiseksi ei tulla hetkessä, vaan kansalaisuuden kokemukset kehittyvät dynaamisesti. Prosessi on sidoksissa yksilölliseen elämäntilanteeseen, sekä aikaan, paikkaan, sosiaaliseen ympäristöön ja yksilöiden ja ryhmien välisiin suhteisiin (Biesta ym. 2009; Jeffrey & Staeheli 2016). Nuoren aikuisuuden elämänvaihetta pidetään keskeisenä kansalaispätevyyden kehittymiselle, sillä käsitys itsestä kansalaisena rakentuu yhdessä henkilökohtaisen kasvun ja identiteetin muovuutumisen kanssa. Nuorena omaksuttujen kansalaisuutta koskevien asenteiden ja arvojen nähdään ohjaavan yhteiskunnallista aktiivisuutta myös aikuisuudessa (Flanagan & Levine 2010).

Kansalaisena osallistuminen ja mahdollisuudet omaksua yhteiskunnassa toimimisen taitoja

jakautuvat eriarvoisesti. Esimerkiksi Barrett ja Brunton-Smith (2014) ovat tunnistaneeet koko joukon yhteiskunnallista osallistumista selittäviä tekijöitä, jotka voi tiivistää yhteiskunnan makrotason tekijöihin, sosioekonomisiin tekijöihin sekä sosiaalisten suhteiden vaikutuksiin. Esimerkiksi koulutettujen ja poliittisesti valveutuneiden vanhempien lapset ovat taitavampia toimimaan virallisissa järjestelmissä kuin vähemmän koulutettujen vanhempien lapset (mt. 10; myös Wass & Borg 2016). Samoin nuorten kiinteät vertaissuhteet tukevat kansalaisaktiivisuutta myös myöhemässä elämässä (Barrett & Brunton-Smith 2014, 12; myös Flanagan ym. 1998). Toisiin luottavat ihmiset luottavat myös instituutioihin ja osoittavat kyselytutkimuksissa keskimääräistä korkeampaa kansalaispätevyyttä (Bäck ym. 2016).

Flanagan ja Levine (2010) näkevät kansalaispätevyyden eriytymiselle erityisesti kaksi syytä: kasautuvan huono-osaisuuden, joka vähentää tasaveroisen osallistumisen mahdollisuuksia jo ennen aikuisuutta, sekä nuorena aikuisuudessa eriytyvät mahdollisuudet institutionaaliseen osallistumiseen. Jälkimmäisellä he tarkoittavat erityisesti kansalaisuuden vahvistumista institutionaalisisissa järjestelmässä: koulua, työpaikkaa tai kansalaisjärjestöjä pidetään paikkoina, joissa nuorten yhteiskunnallisia kysymyksiä koskevan tietämyksen ja yhteistoiminnan taitojen on mahdollista kehittyä. (Mt. 161; 165.) Ajatus huomioi kansalaispätevyyden kehittymisen sosiaalisuuden, mutta herättää kysymään, millä tavoin näiden instituutioiden ulkopuolelle jäävät tai jättäytyvät nuoret aikuiset voivat tulla tunnistetuiksi ja tuetuiksi kansalaisina. Lisäksi, kuten tämä tutkimus osoittaa, kansalaispätevyyden kokemukset voivat institutionaalisisissa kohtaamisissa myös heikentyä tai estyä.

Kansalaispätevyyden käsitettä ei voi ymmärtää ilman kansalaisuuden käsitettä. Tutkimustani inspiroi Engin F. Isinin (2009) tulkinta, jonka mukaan

kansalaisuus koostuu virallisessa järjestelmässä tarjolla olevista asemista (*status*), niissä toteutuvista muodollisista käytännöistä (*practices*), sekä arkielämässä rakentuvista kansalaisuuden teoista (*acts*). Nuorilta aikuisilta edellytetään institutionaalisissa kohtaamisissa asettautumista järjestelmän määrittelemään asemaan. Siihen vaikuttaa yhtäältä lainsäädäntö ja toisaalta instituutioiden arkiset toimintatavat ja pyrkimykset. Niiden nojalla nuorille aikuisille asetetaan erilaisia oikeuksia ja velvoitteita, ja heiltä edellytetään toimimista järjestelmän käytäntöjen mukaisesti. Esimerkiksi yhteishaku on asemiin ja käytäntöihin liittyvä institutionaalinen prosessi, joka koskee kaikkia alle 25-vuotiaita, ilman ammattitutkintoa olevia nuoria aikuisia. Yhteishakuun liittyvät käytännöt ovat formaaleja, mutta siihen latautuu myös kulttuurisia odotuksia ja normatiivisuuksia, jotka koskevat esimerkiksi nuorten sujuvia siirtymiä koulutukseen ja työelämään.

Tutkimuskirjallisuudessa kansalaispätevyyttä tarkastellaan tyypillisesti kansalaisaseman ja kansalaisuuden käytäntöjen kautta. Tällöin institutionaalisissa kohtaamisissa tapahtuva muu toimeliaisuus ja kohtaamisiin vaikuttavat dynamiikat jäävät tunnistamatta. Kansalaisuuden tekojen (Isin 2008; 2009) ulottuvuus auttaa tunnistamaan kansalaispätevyyden, joka jää kansalaisuuden kapeassa määrittelyssä piiloon. Ymmärrän kansalaisuuden prosessiksi, jossa kansalaiset eivät ole vain oikeuksien ja velvollisuuksien haltijoita, vaan aktiivisesti osallistuvat instituutioiden toimintaan (Lister 1997, 41). Institutionaalinen järjestelmä on tukea hakeville nuorille aikuisille arkinen toimintaympäristö, johon he osallistuvat elämänhistoriansa muovaamina yksilöinä. Institutionaalisissa kohtaamisissa he toteuttavat henkilökohtaisten tavoitteidensa ohjaamia kansalaisuuden tekoja, jotka eivät perustu instituutioiden tarjoamiin muodollisiin toimintamahdollisuuksiin (Kallio 2019, 168; Rytioja & Kallio 2018).

Kansalaisuuden teot poikkeavat perinteisen kansalaisuuden ajatuksesta. Ne ovat tekoja, joilla yksilö määrittelee yhteiskuntaan kuulumistaan sekä vaatii oikeuksia itselleen ja muille (Isin 2009, 371). Kansalaisuuden teot tuottavat kokemuksen kyvystä vaikuttaa omaa elämää koskeviin asioihin ja yhteiskuntaan, mikä on sekä keskeinen hyvinvoinnin ulottuvuus että kansalaisten perustavanlaatuisen oikeus (Hirvilampi 2015). Kansalaisuuden tekojen avulla nuoret aikuiset voivat tuottaa ja vahvistaa vaihtoehtoisia, stigmattomia identiteettejä ja tulla kohdatuiksi muilla tavoin kuin passiivisina, ongelmallisina tai apua tarvitsevina (Harper ym. 2017, 211). Tässä artikkelissa kontekstualisoin kansalaispätevyyden ja kansalaisuuden teot nuorten aikuisten institutionaaliin kohtaamisiin.

## Elämänkalkuhaastattelut kansalaispätevyyden peilauspintana

Tutkimuksen aineistona ovat ALL-YOUTH-tutkimushankkeessa toteutetut 18–24-vuotiaiden nuorten aikuisen elämänkalkuhaastattelut (N=17). Kaikki heistä olivat hakeneet tukea itsenäistymiseen Nuorten turvatalolta, vaikka osalla aktiivinen asiakkuus olikin haastatteluhetkellä jo päättynyt. Haastateltavista naisia oli 11, miehiä neljä ja kahdella sukupuolen määrittely oli kesken. Aineistossa painottuvat siis nuorten naisten kokemukset. Haastateltavat rekrytoitiin tutkimukseen pääosin turvatalojen työntekijöiden kautta, ja muutama nuorista ilmoittautui mukaan tutkimustiedotteen perusteella. Haastattelut toteutettiin maaliskuu-kesäkuussa 2019. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin (268 sivua). (Ks. tutkimuskontekstista myös Honkatukia ym. 2020.)

Elämänkalkuhaastatteluiden tavoite oli ymmärtää itsenäistyvien nuorten aikuisten kokemuksia itsestään yhteiskunnan jäsenenä ja sitä, miten he jäsentävät ja merkityksellistävät kokemaansa

suhteessa elämänkulkuun. Haastateltavia pyydettiin pohtimaan elämäänsä ajallisesti taakse ja eteenpäin ja kertomaan itselleen merkittävistä elämäntapahtumista ja kokemuksista, sosiaalisista suhteista ja ajatuksistaan suomalaiseen yhteiskuntaan kiinnittymisestä. Haastattelun osana osallistujat piirsivät janalle elämänkulkuunsa vaikuttaneita merkittäviä avainkohtia (*critical moments*; Thomson ym. 2002), jotka usein liittyivät muutoksiin sosiaalisissa suhteissa tai omissa voimavaroissa. Avainkohdat kytkeytyivät myös institutionaalisiin kohtaamisiin, joissa nuoret hakivat tukea, joutuivat järjestelmän kontrollin kohteiksi tai heidän asemansa järjestelmässä muuttui.

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa luin haastatteluita elämänkulun näkökulmasta, tarkoituksena muodostaa käsitys jokaisen haastateltavan yksilöllisestä tarinasta. Elämänkulun ajallisen ja paikallisen ulottuvuuden hahmottamisen ohella tunnistin tarinoista avainkohtia ja niihin liittyviä institutionaalisia kytköksiä. Kaikissa tarinoissa institutionaalinen järjestelmä oli merkittävä osa elämänkulua. Valtaosalla elämänkulku oli kietoutunut yhteiskunnan tuki- ja palvelujärjestelmään lapsuudesta lähtien, ja elämänkulkuun vaikuttaneiden instituutioiden kirjo oli laaja. Toisilla kokemukset palvelujärjestelmästä liittyivät erityisesti erilaisiin murros- tai kriisitilanteisiin tai painottuivat itsenäistymisen elämänvaiheeseen. Institutionaalinen järjestelmä oli läsnä myös vakiintuneissa elämäntilanteissa, jolloin sen rooli oli akuutin intervention sijaan nuorten aikuisten arkea kannatteleva.

Analyysin toisessa vaiheessa keskityin kansalaispätevyyden kokemuksiin. Merkitsin aluksi kaikki institutionaalisiin kohtaamisiin liittyvät maininnat, pois lukien virallispoliittiset järjestelmät. Koodasin nämä aineisto-otteet teoriaohjautuvasti (Tuomi & Sarajärvi 2012) sisäiseen, eli nuoreen liittyvään (N=55), ja ulkoiseen, eli järjestelmään liittyvään (N=194) kansalaispätevyyteen. Tari-

noissa kansalaispätevyyden sisäiset ja ulkoiset ulottuvuudet kuitenkin kietoutuvat yhteen, joten niiden tarkasteleminen erillään olisi ollut keinoitekoista. Institutionaalinen järjestelmä piirtyi haastatteluissa esiin toimintaympäristönä, jolla on olennainen merkitys nuorten aikuisten kokemuksissa kyvystään ratkoa itsenäistymiseen liittyviä kysymyksiä ja vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa. Kansalaispätevyyden kokemukset eivät ole staattisia, ja ne voivat vaihdella tilanteittain. Lisäksi institutionaalisiin kohtaamisiin sisältyy mahdollisuus oppia ja kehittää kansalaispätevyyden taitoja, toimia järjestelmässä itsestä lähtevistä tavoitteista käsin ja sitä kyseenalaistaen tai tehdä valintoja sen ulkopuolelle jättäytymiseksi. Siksi kansalaispätevyyden kokemusten analysoimiseksi tarvitaan tulkintatapoja, jotka auttavat tunnistamaan dynamiikkaa, jota kansalaispätevyyden kokemiseen liittyy.

Analyysiani ohjaa Isinin (2009) jaottelu kansalaisuuden kolmeen ulottuvuuteen: käytäntöihin, asemaan ja tekoihin. Olen nostanut aineistosta esille näihin ulottuvuuksiin liittyviä toistuvia puhetapoja kansalaispätevyyden kokemuksista. Aluksi tarkastelen kansalaisuuden käytäntöjä, eli nuorten aikuisten mahdollisuuksia toimia institutionaalisen järjestelmän odotusten mukaisesti. Näissä kokemuksissa keskeistä on mahdollisuus saada sosiaalista tukea. Toisessa osassa käsittelem nuorten aikuisten asemaa institutionaalisisessa järjestelmässä, mikä tulee esille erityisesti heidän havaintoinaan järjestelmän normatiivisuudesta. Lopuksi keskustelen kansalaispätevyydestä, jota tutkittavat ilmaisivat muodollisen kansalaisuuden ulkopuolelle jäävillä kansalaisuuden teoillaan (Isin 2008; Rytioja & Kallio 2018). Jätän tässä artikkelissa vähemmälle huomiolle nuorten aikuisten pystyvyyden kokemukset sekä palvelujärjestelmän pirstaleisuuteen liittyvät havainnot, johon liittyvää tutkimusta on tehty suomalaisessakin kontekstissa (esim. Aaltonen & Kivijärvi 2017; Määttä & Keskitalo 2014; Määttä & Määttä 2015).



## Sosiaalinen tuki kansalaisuuden käytäntöihin liittyvänä kansalaispätevyytenä

Itsenäistymiseen tukea hakeneiden nuorten aikuisten kertomuksissa keskeistä oli heidän tiedollinen pätevyytensä institutionaalisesta järjestelmästä. Monet kertoivat, että palveluiden piiriin pääseminen on haasteelliselta, jos ei tiedä, mistä apua voi saada tai mikä palveluista tulisi valita. Puutteelliset tiedot vaikeuttivat lisäksi instituutioiden käytäntöjen mukaan toimimista sekä omien oikeuksien ja velvollisuuksien tunnistamista. Yksi kansalaispätevyyden tiedollista ulottuvuutta korostanut haastateltava oli 20-vuotias Emilia. Hänet oli 16-vuotiaana äkillisesti ”heitetty ulos” lapsuudenkodistaan, eikä hän tiennyt, mistä voisi saada apua akuuttiin kriisitilanteeseen. Vaikka Emilialla oli taitoja etsiä itselleen apua, hän kertoi löytäneensä Nuorten turvatalon sattumalta. Tämä kertoo sekä nuorten palveluverkoston hajanaisuudesta että palveluihin pääsyn sattumanvaraisuudesta, mikä näkyi monien tutkimukseen osallistuneiden tarinoissa.

Mä soitin ainaki kolmeen eri paikkaan, niin ku tän tyyliiseen. Mitä ikinä mä osasin vaan laittaa, kirjoittaa nettiin. [...] Ja mä olin ihan, ku en mä tienny et onks se ees mitään paikkaa olemassa. Ku en mä tienny yhdestäkää. Niin tota... mä olin tosi ilonen et tällanen oli.

Turvatalosta oli tullut Emilialle merkityksellinen paikka, josta hän oli saanut apua viranomaisasiointeihin. Emilian kokemuksen mukaan turvatalolta saatu tuki kompensoi häneltä itseltään puuttuvaa tiedollista pätevyyttä viranomaisasioiden hoitamiseen (ks. myös Aaltonen ym. 2015) ja omien oikeuksiensa tunnistamiseen. Emilian tarina osoittaa, että institutionaaliset kohtaamiset ovat myös arkipäiväisiä tilanteita, kuten postin lähettämistä viranomaisille, joita nuoren voimavarojen tai taloudellisten resurssien puute

voivat kuitenkin vaikeuttaa. Emilialle turvatalon antama tuki oli kokonaisvaltaista, sisältäen sekä tiedollista, emotionaalista että konkreettista ja käytännönläheistä tukea (Cohen & Syme 1985).

Täältä sai apuu sit noihin, et miten menee kaikki, niin ku esim. miten kaikki elatusmaksut menee. Ja onks mun mahdollista hakee jotain. Koska mä en tienny noista yhtään mitään. Et miten mä pärjään. [...] Ja täällä sai kaikkiin hakemuksiin mitä piti tehdä, kaikkiin sai apuu. Me tehtiin yhdessä, kopioitiin ja vietiin jotain mitä tarvi, nii lappui Kelaan ja sellasta. Ja mä en tienny niistä mitään. Niin täältä sai tosi ystävällistä apua. Ja kaikki postimerkit ja kaikki, ja sit piti vaan viedä se postiin se hakemus. [...] Ihan konkreettisesti apuu siihen.

Nuorten aikuisten puutteet tiedoissa ja taidoissa, joita vaaditaan kansalaisuuden käytännöissä onnistumiseen, vahvistavat heidän kokemustaan institutionaalisen järjestelmän byrokraattisuudesta. Järjestelmän monimutkaisuuden vuoksi sen toiminnan ennakoiminen on vaikeaa. Nuoret osoittivat järjestelmäkriittisyyttä kuvaamalla asioidensa menemistä ”sotkuun”, kun viranomaisten käytännöt tai päätökset olivat ristiriidassa keskenään tai heidän omien suunnitelmiansa kanssa. Osalla oli kokemusta siitä, kuinka päätösten odottamisen aikana oma elämä oli odotustilassa, mikä saattoi johtaa taloudellisiin vaikeuksiin tai opiskelujen lykkääntymiseen. Jotkut kokivat tuen saamisen mahdollisuudet sattumanvaraisina, sillä tuen muodot ja niihin liittyvät käytännöt vaihtelivat paikkakunnittain tai riippuivat yksittäisen työntekijän toiminnasta (myös Helne & Hirvilampi 2021, 166). Monelle institutionaalisen järjestelmän haltuun ottaminen oli tapahtunut vaikeuksien voittamisen kautta, ja he tunnistivat kansalaispätevyyden kehittymisen vasta jälkikäteen. Tällaisella yrityksen ja erehdyksen kautta tapahtuvalla oppimisella voi olla dramaattisia seurauksia nuorten aikuisten elämään. He ovat saattaneet menettää luottotietonsa ja velkaantua

tai joutua elämään vailla kotia ja tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluita.

Masood ja Nisar (2020) ovat tunnistaneet sosiaalisen ja myös taloudellisen tuen merkityksen institutionaalisissa kohtaamisissa ja kutsuvat niitä pääomiksi. Myös tässä tutkimuksessa nuorten aikuisten mahdollisuudet saada tukea läheisiltä ihmisiltä määrittivät heidän kokemuksiinsa institutionaalisista kohtaamisista. Sekä ystävät että läheiset aikuiset olivat tärkeä voimavara toimiessaan emotionaalisen tuen ja käytännön avun antajina. Toisinaan heillä oli mahdollisuus myös taloudelliseen tukemiseen. Nuorisobarometrin mukaan jopa 58 prosenttia omillaan asuvista nuorista saa taloudellista tukea vanhemmiltaan (Peltola 2016, 228).

Ruth Lister (2008) on tuonut esiin, kuinka nuorten riippuvuus instituutioista ja muiden ihmisten antamasta sosiaalisesta ja taloudellisesta tuesta johtaa siihen, että heidät määritellään kansalaisuudeltaan vaillinaisiksi. Tutkimukseen osallistuneet nuoret aikuiset kertoivat tilanteista, joissa he olivat tulleet kuulluiksi vasta, kun läheinen aikuinen oli käyttänyt omaa täysivaltaisen kansalaisen asemaansa ja vaatinut nuoren asian ottamista vakavasti. Tästä kertoi esimerkiksi 22-vuotias Anni. Hän sairastaa lapsuudessa alkanutta kroonista sairautta ja koki, että on tarpeinen tullut sivuutetuksi terveydenhuoltojärjestelmässä. Hänen kokemuksissaan institutionaalisia kohtaamisia määrittää ensisijaisesti järjestelmän hierarkkisuus sekä lääkärin profession perustuva asiantuntija-asema, eivät hänen toiveensa tai pyrkimyksensä. Anni on saanut tarvitsemaansa hoitoa vain äidin antaman emotionaalisen ja taloudellisen tuen avulla.

Monesti kun mä lähdin sieltä lääkäristä, niin sit kuitenkin jäi itelle vähän semmonen niinku paska fiilis tai jotenkin semmonen, ei saanu sieltä sitä mitä ajatteli että kuuluis ja haluais, tarviis, ja jotenkin tuntu että oltiin aina lääkärin kanssa vähän eri mieltä asioista. Mut sit se, et kun hän on kuitenkin

lääkäri ja mä oon nuori tyttö, niin sit jotenkin aina vaan lähti sieltä silleen, että okei mulla ei kaikki oo hyvin, ja sit soittaa äitille silleen itkien että mä en tiedä mitä mä teen. [...] Sitten yhdelle lääkärikäynnille [äiti] tuli mukaankin, vaikka se ei ihan tällai aikuisena oo yleistä, että siellä on vanhempi mukana. [...] Niin sitten äiti varasi mulle ajan ja makso tuonne [yksityinen terveydenhuollon toimija] että me käytiin siellä sitten yhdessä. Et se vähän helpotti sitä tilannetta.

Osa haastateltavista piti riippumattomuutta vanhemmista itsenäistymisen merkinä, jota kohti he halusivat pyrkiä. Osa oli kuitenkin vastentahotoisesti joutunut ratkomaan itsenäistymisen kysymyksiä ilman vanhempien tukea, ja osa oli joutunut itse huolehtimaan vanhemmistaan. Vaikeat läheissuhteet ja vanhemmuuden puute voivat vaikeuttaa nuorten institutionaalisia kohtaamisia tai estää ne kokonaan. Tällaisista kokemuksista kertoi esimerkiksi Nikki, 19, jonka perheessä vanhempien ongelmat johtivat vaikenemisen kulttuuriin ja viranomaisten välttelemiseen, minkä vuoksi hän jäi ilman apua.

Me ei saatu puhua siitä. Ei kukaan oikeestaan tienny siitä. Ei kukaan mun kavereista tienny, ei kukaan tienny millasta meillä oli kotona. Meidät oli opetettu siihen, että et sä saa puhua, heille tulee ongelmia, jos me puhutaan. Ja eihän me tietysti sit haluttu meidän vanhemmille mitään ongelmia, niin ei me sitte puhuttu mitään. Vaiettiin kiltisti.

Haastattelukertomukset tuovat esiin, miten nuorilta aikuisilta edellytetään institutionaalisissa kohtaamisissa kansalaispätevyyttä. Kansalaispätevyys muodostuu järjestelmän rakenteeseen ja toimintalogiikkaan liittyvistä tiedollisista ja taidollisista valmiuksista. Lisäksi vaaditaan voimavaroja aktiivisena olemiseen ja mahdollisuuksia saada sosiaalista ja taloudellista tukea. Osalla nuorista aikuisista on ympärillään tukea ja resursseja tarjoavia sosiaalisia suhteita, osa



joutuu kampailemaan yksin. Institutionaalissa järjestelmässä toimimisen kyvykkyyttä heikentävät myös tilanteet, joissa nuori tuen tarpeineen määrittyy vajavaiseksi kansalaiseksi, ja nuoren asiantuntijuus omissa kysymyksissään jää sivuun (myös Kallio & Honkatukia 2022).

## Nuorten aikuisten asema aktiivisen kansalaisuuden puristuksissa

Itsenäistymiseen tukea hakeneiden nuorten aikuisten kokemukset yhteiskunnan tukipalveluista ja viranomaisista vaihtelivat sen mukaan, miten he kokivat tulleeensa kuulluiksi ja ymmärretyiksi. He odottivat ennen kaikkea mahdollisuutta tulla kohdatuiksi ja autetuiksi yksilöllisesti, itse asettamiensa tavoitteiden kautta (myös Kallio ym. 2015). Kohtaamiset olivat heidän mielestään onnistuneita silloin kun heille suotiin riittävästi aikaa ja he saivat myös muita rooleja kuin olla toimenpiteiden kohteena. Esimerkiksi Nikki koki saavansa tukea turvatalon yhteisöllisyyden luoman turvallisuudentunteen ansiosta.

Täällä [turvatalolla] oli semmonen rento olo. Mulla ei ollu semmonen olo, että mua kohdellaan täällä niinku potilaana. Et mä oon enemmän, silleen vaan mukana tässä yhteisössä. Toi siitä semmosen turvallisen olon. Tuen.

Institutionaaliset kohtaamiset eivät aina kuitenkaan rakennu nuorten tavoitteista käsin. Analyysini tuo esiin, kuinka nuoria aikuisia pyritään institutionaalisisissa kohtaamisissa usein tunnistamaan etenkin heille määriteltyjen asemien ja niihin liittyvien oikeuksien ja velvollisuuksien avulla (vrt. Isin 2009). Joidenkin nuorten tarinoissa heidän asemansa järjestelmässä oli määrittynyt diagnoosin tai päihteiden käyttämisen kautta. Tällaiset kapeat tulkinnot voivat estää ja rajoittaa nuorten aikuisten itsenäistymispyrkimyksiä. Kansalaisuuden ja yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamisen sijaan ne tukahduttavat heidän aktiivista

toimijuuttaan, esimerkiksi kiinnostusta avun hakemiseen. Erilaiset rekisterimerkinnot, kuten luototietojen menettäminen tai terveystiedoissa oleva kirjaus päihteidenkäytöstä, voivat estää nuoria saamasta palveluita tai asuntoa (myös Gretschesel & Myllyniemi 2020, 77). Samalla ne ovat vahvoja symboleita norminmukaisen yhteiskuntaan osallistumisen ja siihen kiinnittymisen estymisestä. Palveluiden ulkopuolelle jäämisen kokemuksistaan kertoi esimerkiksi 20-vuotias Veera, jonka terapiaan pääsy estyi päihteiden käytön vuoksi.

Siinä vaiheessa poltin vielä hittiä niin en päässyt sinne terapiaan, koska siinähän täytyy olla kolme kuukautta ilman. [...] Ennen sitä halusin jo lopettaa päihteet, mutta ei ollut jotenkin motivaatiota siihen, koska just hoitoa ei oikeen saanut mistään, että hoito oli lähinnä sitä, että sä pääset [terapiaan] jos sä teet tälle.

Monissa tarinoissa näkyi institutionaalisen järjestelmän voimakas pyrkimys ohjata nuoria aikuisia aktiivisiksi kansalaisiksi, jotka noudattavat normatiivista itsenäistymisen polkua. Hyvinvointivaltiota kritisoiva uusliberalismi tulkitsee aktiivisen kansalaisen sellaiseksi, joka ei ole riippuvainen hyvinvointivaltiosta ja sen institutionaalista järjestelmästä, vaan on valmis osallistumaan hyvinvoinnin tuottamiseen ottamalla vastuun itsestään (esim. Newman & Tonkens 2011; Walsh & Black 2020, 6–8). Aktiivisen kansalaisen odotetaan tekevän rationaalisia valintoja koulutus-, terveys- ja hyvinvointipalveluiden markkinoilla, ja käyttävän tehokkaasti eteen avautuvia mahdollisuuksia itsensä kehittämiseen (Johansson & Hvinden 2007). Monet haastateltavista kuvasivat tällaisia omillaan pärjäämistä korostavia kulttuurisia ihanteita, jotka vaikeuttivat avun hakemista.

Yksi keskeisimpiä, ellei kaikkein keskeisin, aktiivisen kansalaisuuden merkki on osallistuminen palkkatyöhön, josta on tullut kansalaisuuden kriteeri ja kansalaisten perusvelvollisuus (Saastamoi-

nen 2006, 58.) Työmarkkinakansalaisuus (Suikkanen & Viinamäki 1999) määrittää voimakkaasti yksilön toiminnan mahdollisuuksia yhteiskunnassa, ja samalla palkkatyön ulkopuolisuutta ja riippuvuutta sosiaaliturvasta pidetään passiivisuutena (Saastamoinen 2006, 67–68). Nuoriin aikuisiin kohdistuu erilaisia hallinnan tekniikoita, joiden avulla heitä pyritään sosiaalistamaan työyhteiskunnan normeihin (esim. Brunila ym. 2019). Tällaisia tekniikoita ovat esimerkiksi erilaiset syrjäytymistä ehkäisevät aktivointitoimenpiteet (esim. Haikkola 2018). Talouskasvun maksimoimiseksi nuoria ohjataan työhön kuin työhön, riippumatta työn henkilökohtaisista merkityksistä tai ekologisista vaikutuksista (Helne & Hirvilammi 2021, 148–149). Esimerkiksi tutkimukseen osallistuneen Veeran mielestä nuorten aikuisten elämä on valjastettu ensisijaisesti työmarkkinoiden tarpeisiin.

Ja ajatellaan sitä sillai vaan, et no teistä tulee meille työvoimaa. [...] Et valmistu mahdollisimman pian niin pääset töihin, ja sitten voit olla 50–60 vuotta siinä samassa työssä ja siinä oli sun elämä.

Osalle tutkimukseen osallistuneista nuorista aikuisista työmarkkinakansalaisuuden normatiivisuus tarkoitti sitä, että institutionaalisessa järjestelmässä heidät kohdattiin vain työmarkkinakelpoisuuden tai järjestelmän asettamien velvoitteiden näkökulmasta. 24-vuotias Viivi oli yksi järjestelmän työmarkkinakeskeisyyttä kritisoineista. Hänen mielestään työmarkkinoille ohjaaminen sivuuttaa nuorten aikuisten muut tuen tarpeet ja heidän elämäntilanteidensa moninaisuuden. Nuoret ovat myös eri syistä eri tavoin valmiita tekemään tulevaisuuttaan luotaavia päätöksiä juuri siinä vaiheessa, kun niitä odotetaan. Lisäksi järjestelmäkeskeisyys saattaa heitä byrokraattisiin loukkoihin, jotka pikemminkin heikentävät kuin parantavat tilannetta.

Mun mielestä ihmisessä pitäis ensin keskittyä siihen, että miten sä voit, onko sulla elämässä kaikki

hyvin ja sit vasta sitä, että no, miten sä työllistyt. Se vähän menee silleen päin, että no, miten sä työllistyt ja sit jos sä et työllistykään, niin sit aletaan miettiä, että onko sulla jotain muuta. [...] Järjestys on mun mielestä väärä. On se tosi vaikee sun innostuu jostain työkokeilupaikasta, jos sä tuut perheestä, jossa sanotaan vaikka, että sun vanhemmilla on alkoholiongelma ja sä olet ite vaikka alottanu päihteiden käytön. Ja sitten sulle vaan sossusta tai kelasta sanotaan, että sun on pakko mennä työkokeiluun tai et saa rahaa. Niin ei se oo se apu, mitä se ihminen oikeesti tarvitsee. Ei oo se, että hänet pakotetaan työelämään, vaan hän olisi kaivannu jotain ihan muuta.

Institutionaalisissa kohtaamisissa näkyvät myös laajemmin kulttuuriset tulkinnat nuoren aikuisuuden elämänvaiheesta. Nuori aikuisuus kytkeytyy usein heikompaan taloudelliseen ja työmarkkina-asemaan sekä riippuvuuteen institutionaalisen järjestelmän tuesta, mikä aktiivisen kansalaisuuden ideaalin näkökulmasta vähentää heidän uskottavuuttaan autonomisina toimijoina (Kelly 2011, 48; Lister 2008; Smith ym. 2005). Tukea tarvitsevien nuorten ajatellaan olevan taakkoja yhteiskunnalle tai passiivisia avun ja tuen kohteita, jotka eivät ole kykeneviä vaikuttamaan oman elämänsä kysymyksiin tai laajemmin yhteiskuntaan (Mertanen ym. 2020). Paradoksaalisesti samaan aikaan kun nuorten toimijuutta pidetään vaillinaisena, heihin kohdistuu voimakkaita vaatimuksia itsenäiseen pärjäämiseen (Kennelly 2011, 341; Walsh & Black 2020, 8).

Osa tukea tarvitsevista nuorista aikuisista koki tulleensa tulkituksi vain tällaisten oletusten kautta, mikä mitätöi heidän osaamistaan, tavoitteitaan ja kiinnostuksen kohteitaan. Passiiviseksi määrittäminen jättää nuoria aikuisia syrjään heidän tarvitsemistaan palveluista, mutta lisäksi se vaikeuttaa heidän mahdollisuuksiaan tulla tunnistetuiksi yhteiskunnallisia mielipiteitä omaavina kansalaisina. Aktiivisen kansalaisuuden ideaaliin

perustuvat tulkinnat sivuuttavat nuorten aikuisten muut yhteiskuntaan osallistumisen muodot, eikä sen ulkopuolella syntyvää ja toteutuvaa kansalaispätevyyttä useinkaan tunnisteta ja arvosteta. Esimerkiksi omiin ongelmiinsa aktiivisesti apua hakenut Ami, 21, kokee määrittäneensä ensisijaisesti ongelmaksi, ei oman elämänsä kysymyksiä ratkomaan pyrkiväksi aktiiviseksi toimijaksi ja yhteiskunnan arvostetuksi jäseneksi.

Mä oon joskus kokenu, että mulla ei oo niin paljon arvoa kun muilla sen takii, koska mulla on aika paljon ongelmia. Ja musta tuntuu joskus, et mä oisin vaan sitä ihmisroskaa täällä.

## Kansalaisuuden teot – näkymättömäksi jäävää kansalaispätevyyttä

Nuoret aikuiset eivät vain mukaudu instituutioiden asettamiin ehtoihin (myös Masood & Nisar 2020), vaan he rakentavat kansalaispätevyyttään myös kiistämällä ja uudelleen määrittämällä instituutioiden asettamia ehtoja itselleen tärkeistä lähtökohdista käsin. Haastattelussa he esittivät esimerkiksi vaatimuksia purkaa työelämästä aiheutuvia paineita ja vahvistaa nuorten aikuisten oikeuksia saada riittävää tukea ja aikaa itsenäistymistä koskevien valintojen tekemiseen. Tutkittavien esittämät kriittiset arviot institutionaalisen järjestelmän työmarkkinakeskeisyydestä, hierarkkisuudesta tai keskenään ristiriidassa olevista päätöksistä ovat kannanottoja myös järjestelmässä vaadittavia kansalaisuuden käytäntöjä ja asemia kohtaan. Näitä kannanottoja tulkitsen kansalaisuuden tekoina.

Haastateltavat olivat ottaneet omassa elämänkulussaan kantaa kansalaisina tekemällä toisenlaisia valintoja kuin heiltä odotetaan. He kyseenalaistivat yhteiskunnallisen osallistumisen palkkatyökeskeisyyden rakentamalla omanlaistaan työelämäsuhdetta vapaaehtoistyön, harrastuksen

tai ystävien avulla. Muutama nuorista haki yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuuksia ensisijaisesti vapaaehtoistyöstä tai ajatteli, että nykyisen kaltainen työelämä ei ole heitä varten. Esimeriksi Amin tarinassa ajatus omasta paikasta yhteiskunnassa rakentuu normatiivisen koulutus- ja työllistymispolun sijaan itselle merkityksellisten asioiden, kuten luovuuden, arvojen ja elämäntavan varaan.

AMI: Jotain taiteellista ammattia mä haluaisin harjottaa. [...] Mulle on vähän puhuttu yhestä tautointiliikkeestä että, tai sieltä soiteltiin mulle ja kyseltiin et haluaisinko mä mennä sinne harjottelemaan. Kun ne oli nähny mun töitä netissä.

TUTKIJA: Mites, onko muita tulevaisuuden suunnitelmia kuin se?

AMI: No, varmaan joku vapaaehtoistyö. Joku eläinsuojeluhommeli ois ihan jees. Mulle eläinten henki on tärkeä ja mä oon ollu nyt jotain viitisen vuotta kasvissyöjä.

Institutionaalisen järjestelmän kritiikistä kumpuaavia kansalaisuuden tekoja voi tulkita myös arkipäivän vastarintana (Johansson & Vinthagen 2016; Scott 1985), kun nuoret aikuiset olivat haastaneet järjestelmän tuottamaa sosiaalista kontrollia ja pakottavina kokemiaan käytäntöjä sekä vahvistaneet toimijuuttaan esimerkiksi vetäytymällä koulutus- ja työmarkkinoiden ulkopuolelle, ”hatkaamalla” laitoksesta tai toimimalla itsetuhoisesti (Kallio & Honkatukia 2022). Eri syistä syrjityksi tulemisen kokemukset ja nuorten marginalisointi yhteiskunnallisesta osallistumisesta olivat keskeisiä teemoja, joihin tutkimukseen osallistuneet nuoret aikuiset kertoivat ottavansa kantaa poliittisen ja kansalaistoiminnan ohella myös taiteen keinoin.

Kansalaisuuden teot ovat usein jaettuina kokeimuksia ja pyrkimyksiä (Isin 2009). Tutkimukseen osallistuminen oli monille haastatelluista kansalaisena vaikuttamisen keino, jonka avulla nuorten aikuisten yhteisiä huolia oli mahdollis-

ta tuoda esille. He näkivät haastatteluun osallistumisen tapana vaikuttaa siihen, että muut nuoret voisivat välttyä yhteiskunnan tuottamilta paineilta ja saada helpommin apua sekä heille kuuluvia etuuksia ja oikeuksia (myös Honkatukia ym. 2020). Tulkitsen nuorten aikuisten kansalaisuuden teot itsenäistymisen kysymyksiin liittyvänä toisin tekemisenä ja nuorten aikuisten välisen solidaarisuuden ilmauksina. Teoilla he ottavat poliittisesti kantaa kollektiivisiin asioihin, ja samalla vahvistavat kokemusta itsestään kansalaisina (Lister 1997, 30–31). Arkipäiväisyytensä vuoksi nuorten aikuisten kansalaisuuden tekoja ei kuitenkaan usein tunnisteta vaikuttamisen välineiksi, ja niihin liittyvät pyrkimykset poliittiseen ja sosiaaliseen muutokseen jäävät huomiotta (Harris ym. 2010, 23–24).

Palaan vielä artikkelin alussa kamppailuistaan institutionaalisen järjestelmän kanssa kertoneen Noran tarinaan. Järjestelmässä kohtaamiensa vaikeuksien ohella Nora kertoi myös vahvistuneesta kansalaispätevydestään, kun hän oppi vähitellen tuntemaan viranomaisjärjestelmiin liittyviä käytäntöjä (Döring 2021, 7) ja ratkomaan ”paperisotia”. Institutionaalisisissa kohtaamisissa hän oli alkanut luottaa erityisesti sosiaalitoimen kykyyn tukea häntä, ja halusi rohkaista myös muita nuoria kääntymään sosiaalityön puoleen. Tarinallaan Nora asettuu myös kiistämään työmarkkinakeskeisen aktiivisen kansalaisuuden ideaalia. Hänen oivaluksensa on, ettei itsenäistyminen tarkoita yksin pärjäämistä. Aktiivisen kansalaisuuden edellytys on mahdollisuus luottaa institutionaalisen järjestelmän toimijoihin, kuten sosiaalityöntekijöihin.

Siis heti kun muuttaa yksin asumaan, niin ottaa vaan yhteyttä lähimpään sosiaalitoimeen, siis kirjoittaa vaan Googleen sosiaalitoimi ja sieltä tulee lähin asema. Soittaa sinne silleen, että hei mä tarviin apua asioissa. Koska se on se itsenäistymisen ehkä isoin osa mun mielestä, se itsensä elättäminen, että sulla on rahaa vuokraan, sulla

on rahaa mahdollisiin vesi- ja sähkölaskuihin. No liittymä, jos tarvii liittymää, matkustukset, ruoka, vaatteet, ihan kaikki, että se on ihan. Jos sen osaa yksin hoitaa, niin hienoo, mutta mä en ihan selkeesti osannu yksin hoitaa sitä.

## Kansalaispätevyys täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenyytenä

Tässä artikkelissa olen tarkastellut itsenäistymiseen tukea hakeneiden nuorten aikuisten kokemuksia mahdollisuuksistaan toimia yhteiskunnassa ja sen institutionaalisisessa järjestelmässä. Tarkastelussa olen hyödyntänyt kansalaispätevyyden käsitettä, joka perinteisesti on jaettu yksilön kyvykkyksiin liittyvään sisäiseen ja järjestelmän toimintakykyyn liittyvään ulkoiseen ulottuvuuteen. Laadullisen aineiston valossa tutkimukseni tuo esiin tarpeen jäsentää kansalaispätevyyden käsitettä uudelleen ja kehittää sitä tunnistamaan dynamiikkaa, jota nuorten aikuisten kansalaispätevyyden kokemusten kehittymiseen ja estymiseen liittyy.

Analyysini osoittaa, että itsenäistymässä olevien nuorten aikuisten kansalaispätevyyden kokemukset ovat tilanteisia, vaihtelevia ja kehittyviä. Ne muodostuvat elämänkulun tapahtumissa ja vuorovaikutuksessa institutionaalisen järjestelmän ja sen edustajien kanssa. Engin Isiniä (2008; 2009) mukaillen kansalaispätevyyden kokemuksiin vaikuttavat kansalaisuuden käytännöt ja asemat, sekä kansalaisuuden teot, joiden kautta kansalaispätevyys ilmenee, vahvistuu tai rapautuu. Kansalaispätevyys koostuu nuorten aikuisten institutionaalista järjestelmää koskevasta tiedosta, käytettävissä olevista voimavaroista ja sosiaalisista suhteista saadusta tuesta. Lisäksi kokemukseen kansalaispätevydestä vaikuttaa järjestelmän kyky tulkita nuoren tilannetta yksilöllisesti ja kokonaisvaltaisesti. Nämä havainnot haastavat ajatusta kansalaispätevydestä yksilön sisäisenä tiedollisena ominaisuutena. Tukea ha-

keneiden nuorten aikuisten kokemusmaailmassa kansalaispätevyyden sisäiset ja ulkoiset ulottuvuudet kietoutuvat toisiinsa, eikä niiden kategorinen erotteleminen ole tarkoituksenmukaista.

Kansalaispätevyyden käsitettä on perinteisesti käytetty poliittista osallistumista tarkastelevassa tutkimuksessa. Analyysini perusteella sillä on annettavaa myös laajemmin sekä nuorisotutkimuksen että sosiologian kentillä tarkasteltaessa nuorten aikuisten suhdetta yhteiskuntaan. Tässä tutkimuksessa problematisoin kansalaispätevyyden käsitteen avulla ajatusta tukea tarvitsevista nuorista homogeenisena ”riskinuurten” ryhmänä, jota on ohjattava, hoidettava ja tuettava ”oikeaan suuntaan”, sekä pyrittävä hallitsemaan yhteiskunnan kokonaisedun vuoksi (Mertanen ym. 2020, 15–16). Tutkimukseen osallistuneiden nuorten aikuisten taustat vaihtelivat esimerkiksi perheen sosioekonomisen aseman, etnisen taustan tai sosiaalisissa suhteissa koetun vastavuoroisuuden ja luottamuksen mukaan. Taustojen moninaisuutta ei ole mahdollista tavoittaa yhteiskuntaluokan tai riskin käsitteiden avulla. Esimerkiksi sosioekonomista taustaa voimakkaammin kansalaispätevyyden kokemuksiin vaikuttaa kokemus sosiaalisen tuen saamisesta. Tuen tarpeet koskettavat laajasti erilaisista taustoista tulevia nuoria aikuisia, ja myös avun hakeminen tulisi normalisoida ja nähdä nuorten kansalaisuuteen kuuluvana oikeutena. Sen sijaan riskeihin perustuvat tavat luokitella ja tulkita nuoria tuottavat olettamuksia riskien kasautumisesta. Tämä pahimmillaan leimaa nuoren syrjäytymiskehitykseen ja vahvistaa sosiaalista eriarvoisuutta sekä syrjiviä asenteita ja käytäntöjä (Bakketeig ym. 2020). Kansalaispätevyyden käsitteen avulla on mahdollista ymmärtää nuorten aikuisten yhteiskuntaan kuulumisen kokemusten sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia. Samalla se tuo esille yhteiskunnallista toimijuutta, jota myös vaikeista lähtökohdista tulevilla nuorilla aikuisilla on.

Tutkimukseen osallistuneet nuoret aikuiset arvioivat yhteiskunnan institutionaalista järjestelmää ensisijaisesti kansalaisuutensa osoittamisen ja toteuttamisen mahdollisuuksien valossa. Kansalaispätevyys kytkeytyy mahdollisuuksiin toimia ja tulla tunnistetuksi täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä. Se tarkoittaa myös edellytyksiä vastata yhteiskunnan jäsenyyteen liittyviin normatiivisiin odotuksiin. Heidän mukaansa suomalaisen yhteiskunnan edellyttämä kansalaispätevyys on ennen kaikkea aktiivista kansalaisuutta: kykyä huolehtia kansalaisuuteen liittyvistä velvollisuuksista ja liittyä niiden kautta yhteiskuntaan. Siinä keskeistä on työmarkkinoille sosiaalistuminen. Nuorten aikuisten kansalaispätevyys on kuitenkin ennen kaikkea elettyä ja koettua, ja nuoren kokemus omasta toimijuuden tunnostaan (Gordon 2005) on tärkeää. Kansalaispätevyys on koettu ja tulkittu mahdollisuuksia asettaa itsestä lähteviä tavoitteita, vaikuttaa omaan elämään sekä kyvykkyyttä ja mahdollisuuksia toimia vastuullisena yhteisöjen ja yhteiskunnan jäsenenä. Nämä ovat tärkeitä itsenäistymistä vahvistavia ja osoittavia kokemuksia. Niiden tukemiseksi nuoret aikuiset toivovat institutionaaliselta järjestelmältä kykyä tunnistaa heidän elämänsä ainutlaatuisuus ja muuttuvat tilanteet sen sijaan, että heitä pelkätään ohjataan työmarkkinoille.

Elämäntulkun kytkeytyvät kohtaamiset yhteiskunnan institutionaalisen järjestelmän kanssa ovat nuorille aikuisille merkittäviä kansalaisuuden oppimisen ja harjoittamisen paikkoja. He neuvottelevat järjestelmän asettamista ehdoista, oppivat niiden ratkaisemisesta, hyödyntävät taitojaan muilla elämän osa-alueilla sekä jakavat oppimaansa ja sosiaalista tukeaan muille nuorille. Samalla he ottavat haltuun monia muita yhteiskunnassa toimimisen taitoja, kuten tiedonhaku, vuorovaikutustaitoja ja kriittistä ajattelua. Näin he vahvistavat kansalaisen kompetenssiaan. Tuen hakemista oman elämän kysymyksiin ei julkisissa keskusteluissa kuitenkaan tulkita aktiivisena kan-

salaisuutena, eikä institutionaalisissa kohtaamisissa kehittyvää kansalaispätevyyttä aina tunnusteta tai arvosteta samoin kuin onnistunutta kiinnittymistä työelämään. Tämä estää aikuisyhteiskunnan toimijoita näkemästä tukijärjestelmissä asioivien nuorten aikuisten moninaisia kansalaisena toimimisen taitoja ja valmiuksia. Näin nuoret eivät myöskään saa vahvistusta käsitykselle itsestään aktiivisina yhteiskunnan jäseninä.

Tutkimukseni mukaan nuorten aikuisten elämäntilanteiden ja taustojen moninaisuus korostaa institutionaalisen järjestelmän vastuuta heidän erilaisten pyrkimystensä tunnistamisessa. Järjestelmän pitäisi hyödyntää nykyistä paremmin siinä olevia mahdollisuuksia vahvistaa nuorten aikuisten kansalaispätevyyden kokemuksia. On tärkeää, että viranomaisjärjestelmissä ja palveluissa tunnustetaan kansalaispätevyyden kokemuksiin vaikuttavia tekijöitä ja ollaan herkkiä nuorten erilaisille yrityksille avun ja tuen hakemiseksi ja oikeuksiensa vaatimiseksi. Kokonaisvaltaisen tuen saamisen kokemukset ja mahdollisuudet saavuttaa itselle tärkeitä tavoitteita vahvistavat nuorten aikuisten kykyä toimia kansalaisina, ja lujittavat heidän sidettään yhteiskuntaan.

## Kiitokset

Artikkelia on valmisteltu osana Suomen Akatemian ALL-YOUTH - Kaikki nuoret haluavat määrätä elämästään -tutkimushanketta (päättönumerot 336548 ja 335870).

## Kirjallisuus

- AALTONEN, SANNA & ANTTI KIVIJÄRVI. 2017. *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 198, Tiede.
- AALTONEN, SANNA, PÄIVI BERG & SALLA IKÄHEIMO. 2015. *Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisu 84. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisu/nuoretluukulla.pdf> (luettu 8.10.2020.)
- BAKKETEIG, ELISIV, JANET BODDY, TONJE GUNDERSEN, JEANETTE ØSTERGAARD & FIDELMA HANRAHAN. 2020. "Deconstructing doing well; what can we learn from care experienced young people in England, Denmark and Norway?" *Children and Youth Services Review* 118.
- BALCH, GEORGE I. 1974. "Multiple indicators in survey research: The concept 'sense of political efficacy'". *Political Methodology* 1:1, 1-43.
- BANDURA, ALBERT. 1986. "The Explanatory and Predictive Scope of Self-Efficacy Theory." *Journal of Social and Clinical Psychology* 4:3, 359-73.
- BARRETT, MARTYN & IAN BRUNTON-SMITH. 2014. "Political and Civic Engagement and Participation: Towards an Integrative Perspective." *Journal of Civic Society* 10:1, 5-28.
- BIESTA, GERT, ROBERT LAWY & NARCIE KELLY. 2009. "Understanding young people's citizenship learning in everyday life. The role of contexts, relationships and dispositions". *Education, Citizenship and Social Justice* 4:1, 5-24.
- BISGAARD, METTE. 2020. *Who Works the System? Investigating Gender Differences in Client Behavior in Child Visitation Disputes*. Aarhus University: Forlaget Politica.
- BRUNILA, KRISTIINA, KATARIINA MERTANEN, ELINA IKÄVALKO, TUULI KURKI, JUHO HONKASILTA, MAIJA LANAS, ANNINA LEIVISKÄ, AMEERA MASOUD, KALLE MÄKELÄ & PINJA FERNSTRÖM. 2019. "Nuoret ja tukijärjestelmät haavoittuvuuden eetoksessa". *Kasvatus* 50:2, 107-119.
- BRUNILA, KRISTIINA & LISBETH LUNDAHL. 2020. "Introduction". Teoksessa *Youth on the Move. Tendencies and Tensions in Youth Policies and Practices*, toim. Kristiina Brunila & Lisbeth Lundahl. Helsinki University Press, 1-14.
- BÄCK, MARIA, ELINA KESTILÄ-KEKKONEN & PETER SÖDERLUND. 2016. "Suomalaisten poliittinen luottamus ja siihen vaikuttavat tekijät". Teoksessa *Poliittisen osallistumisen eriytyminen: Eduskuntavaalitutkimus 2015*, toim. Kimmo Grönlund ja Hanna Wass. Helsinki: Oikeusministeriö, 379-397.
- COHEN, SHELDON & LEONARD S. SYME. 1985. *Social support and health*. Orlando: Academic Press Inc.
- CRAMER, KATHERINE J. & BENJAMIN TOFF. 2017. "The Fact of Experience: Rethinking Political Knowledge and Civic Competence". *Perspectives on Politics* 15:3, 754-770.
- DÖRING, MATTHIAS. 2021. "How-to Bureaucracy: A Concept of Citizens' Administrative Literacy". *Administration & Society*, 1-23.
- FLANAGAN, CONSTANCE A., JENNIFER M. BOWES, BRITTA JONSSON, BENO CSAPO & ELENA SHEBLANOVA. 1998. "Ties that bind: correlates of adolescents' civic commitments in seven countries". *Journal of Social Issues* 54:1, 1-11.



- FLANAGAN, CONSTANCE & PETER LEVINE. 2010. "Civic Engagement and the Transition to Adulthood." *The Future of Children* 20:1, 159–179.
- FURLONG, ANDY. 2013. *Youth studies. An introduction*. London, New York: Routledge.
- GISSLER, MIKA, MARJATTA KEKKONEN & PÄIVI KÄNKÄNEN (TOIM.) 2018. *Nuoret palveluiden pauloissa - Nuorten elinolut -vuosikirja 2018*. Helsinki: PunaMusta Oy.
- GORDON, LAURA K. 1975. "Bureaucratic Competence and Success in Dealing with Public Bureaucracies." *Social Problems* 23:2, 197–208.
- GORDON, TUULA. 2005. "Toimijuuden käsitteen dilemmoja." Teoksessa *Ihmistieteet tänään*, toim. Anneli Meurman-Solin & Ilkka Pyysiäinen. Helsinki: Gaudeamus, 114–130.
- GRETSCHER, ANU & SAMI MYLLYNIEMI. 2020. *Kuulummeko yhteiskuntaan? Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista*. KAKS – Kunnallissalan kehittämissäätiö. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- GRÖNLUND, KIMMO, HEIKKI PALOHEIMO, JAN SUNDBERG, RISTO SÄNKIAHO & HANNA WASS. 2005. "Kiinnittyminen politiikkaan." Teoksessa *Vaalit ja demokratia Suomessa*, toim. Heikki Paloheimo. Helsinki: WSOY, 88–118.
- HAIKKOLA, LOTTA. 2018. "Shaping activation policy at the street level: Governing inactivity in youth employment services." *Acta Sociologica* 62:3, 334–348.
- HARPER, ANNIE, LIAT KRIEGEL, CHRISTINA MORRIS, HELEN P. HAMER & MATTHEW GAMBINO. 2017. "Finding citizenship: What works?" *American Journal of Psychiatric Rehabilitation* 20:3, 200–217.
- HARRIS, ANITA, JOHANNA WYN & SALEM YOUNES. 2010. "Beyond apathetic or activist youth. 'Ordinary' young people and contemporary forms of participation." *Young* 18:1, 9–32.
- HELNE, TUULA & TUULI HIRVILAMMI. 2021. *Puristuksissa? Nuoret ja kestävä hyvinvoinnin ehdot*. Helsinki: Kelan tutkimus.
- HIRVILAMMI, TUULI. 2015. *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136.
- HONKATUKIA, PÄIVI, JENNI KALLIO, MIHA LÄHDE & JENNI MÖLKÄNEN. 2020. *Omana itsenä osa yhteiskuntaa - Itsenäistyvät nuoret aikuiset kansalaisina*. Tampereen yliopisto.
- ISIN, ENGIN F. 2008. "Theorising acts of citizenship." Teoksessa *Acts of citizenship*, toim. Engin F. Isin & Greg M. Nielsen. New York: Palgrave Macmillan, 15–43.
- ISIN, ENGIN F. 2009. "Citizenship in the Flux: The Figure of the Activist Citizen." *Subjectivity* 29:1, 367–388.
- JEFFREY, ALEX & LYNN A. STAEHELI. 2016. "Learning citizenship. Civility, civil society and the possibilities of citizenship." Teoksessa *Politics, Citizenship and Rights*. Vol. 7 of *Geographies of Children and Young People*, toim. Kirsi P. Kallio, Sarah Mills & Tracey Skelton. Singapore: Springer, 481–496.
- JOHANSSON, ANNA & STELLA VINTHAGEN. 2016. "Dimensions of Everyday Resistance: An analytical Framework." *Critical Sociology* 42:3, 417–435.
- JOHANSSON, HÅKAN & BJÖRN HVINDEN. 2007. "Opening citizenship. Why do we need a new understanding of social citizenship?" Teoksessa *Citizenship in Nordic Welfare States. Dynamics of choice, duties and participation in a changing Europe*, toim. Björn Hvinden & Håkan Johansson. London: Routledge, 3–17.
- KALLINEN, YRJÖ & LIISA HÄIKIÖ. 2021. "Individualization of disadvantaged young people's agency." *Journal of Youth Studies* 24:1.
- KALLIO, JENNI & PÄIVI HONKATUKIA. 2022, tulossa. "Everyday Resistance in Making Oneself Visible. Young Adults Negotiations with Institutional Social Control in Youth Services." *International Journal of Child, Youth and Family Studies*.
- KALLIO, KIRSI P., RIIKKA KORKIAMÄKI & JOUNI HÄKLI. 2015. "Myönteinen tunnistaminen – näkökulma hyvinvoinnin edistämiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen." Teoksessa *Myönteinen tunnistaminen*, toim. Jouni Häkli, Kirsi P. Kallio & Riikka Korkiamäki. Nuorisotutkimusverkosto, Kenttä. Helsinki: NTV, 9–35.
- KALLIO, KIRSI P. 2019. "Elettyä kansalaisuutta jäljittämässä: Kansalaisuuden ulottuvuudet Nuorisobarometrissa." Teoksessa *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla. Nuorisobarometri 2018*, toim. Elina Pekkarinen & Sami Myllyniemi. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja nro 140. NB\_2018\_web.pdf (tietoaunuorista.fi) (luettu 12.6.2021.)
- KELLY, PETER. 2011. "An untimely future for youth studies?" *Youth Studies Australia* 30:3, 47–51.
- KENNELLY, JACQUELINE. 2011. "Policing Young People as Citizens-In-Waiting: Legitimacy, Spatiality and Governance." *The British Journal of Criminology* 51:2, 336–354.
- KESTILÄ-KEKKONEN, ELINA. 2015. "Suomalaisten poliittinen kiinnittyminen." Teoksessa *Demokratiaindikaattorit 2015*, Sami Borg, Elina-Kestilä Kekkonen ja Jussi Westinen. Helsinki: Oikeusministeriö, 52–63.
- LECOMPTE, KARON, BROOKE BLEVINS & TIFFANI RIGGERS-PIEHL. 2020. "Developing civic competence through action civics: A longitudinal look at the data." *The Journal of Social Studies Research* 44, 127–137.
- LISTER, RUTH. 1997. *Citizenship: Feminist Perspectives*. New York: NYU Press.
- LISTER, RUTH. 2008. "Unpacking children's citizenship." Teoksessa *Children and citizenship*, toim. Antonella Invernizzi & Jane Williams. London: SAGE, 23–32.

- MASOOD, AYESHA & MUHAMMAD A. NISAR. 2020. "Administrative capital and citizens' responses to administrative burden". *Journal of Public Administration Research and Theory* 31:1, 56–72.
- MERTANEN, KATARIINA, KALLE MÄKELÄ & KRISTIINA BRUNILA. 2020. "What's the problem (represented to be) in Finnish youth policies and youth support systems?" *International Studies in Sociology of Education*. DOI: 10.1080/09620214.2020.1752770
- MYLLYNIEMI, SAMI. 2014. *Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 71. [https://tietoaanurista.fi/wp-content/uploads/2014/02/Nuorisobarometri\\_2013\\_lowres1.pdf](https://tietoaanurista.fi/wp-content/uploads/2014/02/Nuorisobarometri_2013_lowres1.pdf) (luettu 6.5.2021.)
- MYLLYNIEMI, SAMI & LEENA SUURPÄÄ. 2009. "Nuoret aikuiset itsellisyden ja riippuvuuden noidankehässä". *Hyvinvointikatsaus* 1/2009. Helsinki: Tilastokeskus, 2–4.
- MÄÄTTÄ, ANNE & ELSA KESKITALO. 2014. "Ulkoringiltä sisärinkiin. Kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä". *Yhteiskuntapolitiikka* 79: 2, 197–207.
- MÄÄTTÄ, MIRJA & ANNE MÄÄTTÄ. 2015. "Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen". Valtion selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 16/2015.
- NEWMAN, JANET & EVELYN TONKENS. 2011. *Participation, responsibility and choice: summoning the active citizen in Western European welfare states*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- NIEMI, RICHARD G., STEPHEN C. CRAIG & FRANCO MATTEI. 1991. "Measuring Internal Political Efficacy in the 1988 National Election Study". *The American Political Science Review* 85:4, 1407–1413.
- OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ (OKM). 2019. *Nuorten palvelut syynissä. OECD:n arviointi nuorten palveluista Suomessa*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:18. <https://www.oecd.org/els/soc/youth-finland-assessment-and-recommendations-finnish.pdf> (luettu 2.8.2021.)
- PELTOLA, MARJA. 2016. "Sukupuolisuhteet, taloudellinen riippuvuus ja kuulumisen tunteet". Teoksessa *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*, toim. Sami Myllyniemi. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 174. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 54 & Opetus- ja kulttuuriministeriö, 227–233.
- PELTOLA, MARJA & JENNI MOISIO. 2017. *Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä - Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Helsinki: Unigrafia.
- RAPELI, LAURI & SAMI BORG. 2016. "Kiinnostavaa mutta monimutkaista: tiedot, osallistuminen ja suhtautuminen vaikuttamiseen". Teoksessa *Poliittisen osallistumisen eriytyminen: Eduskuntavaalitutkimus 2015*, toim. Kimmo Grönlund & Hanna Wass. Helsinki: Oikeusministeriö, 358–378.
- RYTIOJA, ANNI & KIRSI P. KALLIO. 2018. "Opittua käsitteistöä vai koettua yhteiskunnallisuutta? Pohdintoja kansalaisuudesta lasten ja nuorten näkökulmasta". *Sosiologia* 55:1, 6–27.
- SAASTAMOINEN, MIKKO. 2006. "Riskitodellisuus ja aktiivisen kansalaisuuden ideaali". Teoksessa *Kansalaisuuden ääriiviivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäismodernilla ajalla*, toim. Mikko Saastamoinen & Pekka Kuusela. Helsinki: Kustannus, 53–84.
- SCOTT, JAMES, C. 1985. *Weapons of the Weak: Everyday forms of Peasant Resistance*. New Haven & London: Yale University Press.
- SMITH, NOEL, RUTH LISTER, SUE MIDDLETON & LYNNE COX. 2005. "Young people as real citizens: towards an inclusionary understanding of citizenship". *Journal of Youth Studies* 8:4, 425–443.
- SUIKKANEN, ASKO & LEENA VIINAMÄKI. 1999. "Life paths and labour market citizenship". Teoksessa *Working Europe: Reshaping European employment systems*, toim. Jens Christiansen, Pertti Koistinen & Anne Kovalainen. Aldershot: Ashgate, 189–209.
- THOMSON, RACHEL, ROBERT BELL, JANET HOLLAND, SHEILA HENDERSON, SHEENA MCGRELLIS & SUE SHARPE. 2002. "Critical Moments: Choice, Chance and Opportunity in Young People's Narratives of Transition". *Sociology* 36:2, 335–354.
- THOMSON, RACHEL, JANET HOLLAND, SHEENA MCGRELLIS, ROBERT BELL, SHEILA HENDERSON & SUE SHARPE. 2004. "Inventing adulthoods: a biographical approach to understanding youth citizenship". *The Sociological Review* 52:2, 218–239.
- TUOMI, JOUNI & ANNELI SARAJÄRVI. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- WALSH, LUCAS & ROSALYN BLACK. 2020. *Rethinking Youth Citizenship After the Age of Entitlement*. London, NY: Bloomsbury Publishing.
- WASS, HANNA & SAMI BORG. 2016. "Yhdenvertaisuus äänestyskopissa: äänestysaktiivisuus vuoden 2015 eduskuntavaaleissa". Teoksessa *Poliittisen osallistumisen eriytyminen - Eduskuntavaalitutkimus 2015*, toim. Kimmo Grönlund & Hanna Wass. Oikeusministeriö, Selvityksiä ja ohjeita 28/2016. Helsinki: Lönnberg Print & Promo, 177–199.
- WEBER, MAX (1978, alkup. 1921). *Economy and society: An outline of interpretive sociology*. Berkeley: University of California Press.